ISH HAQI VA ISHSIZLIK DARAJASI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: FILLIPS EGRI CHIZIG‘I O‘ZBEKISTON MISOLIDA

Shakirova Nigora Axralovna
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
PhD, dotsent, Iqtisodiy statistika kafedrasi
Tel: +998943640050
E-mail: shakirova0130@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-5025-4764
Bekimbetov Aybek Azamatovich
Moliya fakulteti
“Moliya va moliyaviy texnologiyalar” yo’nalishi talabasi
Tel: +998886561507
E-mail: bekimbetovaybek7@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ish haqi va ishsizlik darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlik Fillips ***egri chizig‘i nazariyasi asosida O‘zbekiston misolida o‘rganiladi. Tadqiqotda 2026-*** _____ bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlar — o‘rtacha oylik nominal hisoblangan ish haqi, ishsizlik darajasi va iste’mol narxlari indeksining yillik o‘zgarishi tahlil qilindi. Ish haqi o‘sish sur’atlari hisoblanib, inflyatsiya bilan solishtirildi; nominal ko‘rsatkichlar real xarid qobiliyatini to‘liq ifodalamasligi alohida ta’kidlandi. Ma’lumotlar davr oxirida ishsizlik darajasi pasaygan va nominal ish haqi o‘sganini ko‘rsatadi. Bu holat mehnat bozorining tiklanishi va ish haqi dinamikasini aks ettiradi, biroq klassik Fillips egri chizig‘idagi qisqa muddatli teskari bog‘liqlikni o‘z-o‘zidan tasdiqlamaydi. Sababi, ish haqi va ishsizlikka mehnat unumdorligi, inflyatsion kutilmalar, tarkibiy o‘zgarishlar, migratsiya, norasmiy bandlik hamda davlat siyosati bir vaqtda ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada

O‘zbekiston sharoitida Fillips egri chizig‘ini ehtiyotkorlik bilan talqin qilish va kelgusida kengroq ekonometrik tahlil o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Fillips egri chizig‘i, ish haqi, ishsizlik, inflyatsiya, mehnat bozori, nominal ish haqi, real ish haqi, O‘zbekiston, SIAT, iqtisodiy siyosat.

KIRISH

Mehnat bozori mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, undagi ish haqi va bandlik ko‘rsatkichlari aholi daromadlari, iste’mol talabi, ishlab chiqarish xarajatlari va umumiy narxlar dinamikasiga ta’sir qiladi. Ish haqi xodimning mehnati uchun oladigan daromadini bildirsa, ishsizlik darajasi mehnat qilishga tayyor va ish izlayotgan, ammo ish topa olmayotgan aholining mehnat resurslaridagi ulushini ifodalaydi. Ushbu ikki ko‘rsatkich o‘rtasidagi munosabatni tushunish davlatning bandlik, daromadlar va inflyatsiyani boshqarish siyosati uchun muhimdir.

Mavzuning dolzarbligi O‘zbekistonda mehnat bozorining o‘zgarib borayotgani bilan izohlanadi. Rasmiy SIAT ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatdagi ishsizlik darajasi 2020-yilda 10,5 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda 4,8 foizgacha kamaygan. Shu davrda o‘rtacha oylik nominal hisoblangan ish haqi 2,23 mln so‘mdan 5,18 mln so‘mga oshgan. Demak, ish haqi ko‘tarilishi va ishsizlik pasayishi bir davrda kuzatilgan. Bu holat ish haqi va ishsizlik munosabatini faqat bitta nazariy qoida bilan izohlash yetarli emasligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi — Fillips egri chizig‘i nazariyasini yoritish, O‘zbekiston bo‘yicha rasmiy statistik qatorlarni solishtirish va ish haqi hamda ishsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikning xususiyatlarini aniqlash. Tadqiqot vazifalari: nazariy yondashuvlarni ko‘rib chiqish; rasmiy ma’lumotlarni tizimlashtirish; ish haqi o‘sishi va inflyatsiya ko‘rsatkichlarini hisoblash; kuzatilgan tendensiyalarni izohlash; amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekiston mehnat bozori. Tadqiqot predmeti — ish haqi, ishsizlik va inflyatsiya ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi iqtisodiy munosabat.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, natijalar mehnat bozori siyosatini baholashda, ish haqi o‘sishining xarid qobiliyatiga ta’sirini tushunishda va inflyatsion bosimni tahlil qilishda qo‘llanishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Fillips egri chizig‘i iqtisodiyotda inflyatsiya yoki ish haqi o‘sishi bilan ishsizlik o‘rtasidagi munosabatni tushuntirish uchun ishlatiladigan nazariy modeldir. A. V. Fillips 1958-yilda Buyuk Britaniya bo‘yicha nominal ish haqi o‘zgarishi va ishsizlik o‘rtasidagi tarixiy munosabatni o‘rgangan. Uning dastlabki kuzatuvida ishsizlik past bo‘lgan davrlarda nominal ish haqi tezroq o‘sishi, ishsizlik yuqori bo‘lgan davrlarda esa ish haqi bosimi sustlashishi kuzatilgan. Keyinchalik bu yondashuv narxlar inflyatsiyasi bilan ishsizlik o‘rtasidagi qisqa muddatli bog‘liqlik sifatida keng talqin qilingan.

Oddiy Fillips egri chizig‘i qisqa muddatda ishsizlik pasayishi mehnat bozoridagi raqobatni kuchaytirib, ish beruvchilarni xodimlarni jalb qilish yoki saqlab qolish uchun ish haqini ko‘tarishga undashini taxmin qiladi. Ish haqi xarajatlari ortishi, boshqa shartlar o‘zgarmasa, korxonalarning mahsulot narxlariga bosim o‘tkazishi mumkin. Aksincha, ishsizlik yuqori bo‘lsa, ishchi kuchi taklifi talabdan ortib, ish haqi o‘sishiga bosim kamayishi mumkin.

Biroq ushbu munosabat doimiy va mexanik qonun emas. Milton Fridman va Edmund Felps inflyatsion kutilmalar hamda uzoq muddatli tabiiy ishsizlik darajasining ahamiyatini ta’kidlagan. Ularning yondashuviga ko‘ra, iqtisodiyot uzoq muddatda inflyatsiyani doimiy oshirish hisobiga ishsizlikni tabiiy darajadan past ushlab tura olmaydi. Kutilmalar moslashgach, ishsizlik o‘zining tarkibiy darajasiga qaytishi, inflyatsiya esa yuqoriroq bo‘lib qolishi mumkin.

Zamonaviy Fillips egri chizig‘i odatda uch omilni birlashtiradi: inflyatsion kutilmalar, iqtisodiyotdagi bo‘sh quvvat yoki mehnat bozori tarangligi va taklif shoklari. Energiya yoki oziq-ovqat narxlarining ko‘tarilishi, valyuta kursi o‘zgarishi, import xarajatlari va logistika muammolari inflyatsiyani ishsizlik pasayishidan

mustaqil ravishda oshirishi mumkin. Shuning uchun narxlar inflyatsiyasi bilan ishsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlik ayrim yillarda zaif yoki hatto qarama-qarshi ko‘rinishi mumkin.

Mazkur maqolada ish haqi va ishsizlik munosabati markazga qo‘yilgan bo‘lsa-da, Fillips egri chizig‘ining klassik shakli ko‘pincha inflyatsiya va ishsizlikni bog‘laydi. Shu sababli nominal ish haqi o‘sishi, ishsizlik va iste’mol narxlari indeksi birgalikda ko‘rib chiqiladi. Bu yondashuv ish haqi o‘sishini narxlar o‘zgarishidan ajratishga hamda nominal va real daromadlar o‘rtasidagi farqni ko‘rsatishga yordam beradi.

Ish haqi va ishsizlikning iqtisodiy mexanizmi

Mehnatga talab oshganda korxonalar bo‘sh ish o‘rinlarini to‘ldirish uchun raqobatlashadi. Malakali xodimlar kam bo‘lgan sohalarda ish beruvchilar ish haqi va qo‘shimcha imtiyozlarni ko‘paytirishi mumkin. Bunday vaziyat ish haqi o‘sishini tezlashtiradi. Biroq o‘rtacha ish haqi barcha xodimlar maoshi bir xil oshganini anglatmaydi: yuqori maoshli tarmoqlar ulushining ortishi ham umumiy o‘rtachani ko‘tarishi mumkin.

Ishsizlik darajasi esa mehnat bozoridagi barcha muammolarni to‘liq qamrab olmaydi. Ish izlashni vaqtincha to‘xtatganlar, norasmiy sektorda band bo‘lganlar, to‘liq bo‘lmagan ish vaqti bilan ishlayotganlar va hududiy nomutanosibliklar umumiy ko‘rsatkichda to‘liq aks etmasligi mumkin. Shu sababli statistik natijalarni talqin qilishda ko‘rsatkichlarning ta’rifi va qamrovini hisobga olish lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot tavsifiy-statistik va qiyosiy tahlil usullariga asoslanadi. Asosiy ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining Statistika ma’lumotlari yagona elektron bazasi — SIATdan olindi. Ishsizlik darajasi 2017–2025-yillar uchun foizda, o‘rtacha oylik nominal hisoblangan ish haqi so‘mda, iste’mol narxlari indeksi esa oldingi yil dekabriga nisbatan foiz ko‘rinishida olindi.

Ushbu uch qatorni birgalikda ko‘rib chiqish mehnat bozori dinamikasini inflyatsiya fonida baholash imkonini beradi.

Ish haqi o‘sish sur’ati quyidagi formula orqali hisoblandi: $gW(t) = [(W(t) / W(t-1)) - 1] \times 100$. Bu yerda $W(t)$ — joriy yildagi o‘rtacha oylik nominal ish haqi, $W(t-1)$ — oldingi yil ko‘rsatkichi. Taxminiy real ish haqi o‘sishi nominal ish haqi o‘sish sur’atidan shu yilgi inflyatsiya ko‘rsatkichini ayirish orqali baholandi: $gR(t) \approx gW(t) - \pi(t)$. Bu soddalashtirilgan yaqinlashuv bo‘lib, aniq real o‘sish uchun nominal ish haqi indeksi va iste’mol narxlari indeksining nisbatidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Tahlilning asosiy bosqichlari: (1) rasmiy statistik qatorlarni tanlash; (2) ma’lumotlarni yagona yillik formatga keltirish; (3) nominal ish haqi o‘sish sur’atini hisoblash; (4) ish haqi dinamikasini ishsizlik va inflyatsiya bilan solishtirish; (5) iqtisodiy mazmunini izohlash. 2017-yil ish haqi o‘sish sur’atini hisoblash uchun boshlang‘ich yil sifatida ishlatilgani sababli, o‘sish sur’atlari 2018-yildan boshlab hisoblanadi.

Tadqiqotda qat’iy sabab-oqibat xulosasi chiqarilmaydi. To‘qqiz yillik yillik kuzatuvlar soni kichik, iqtisodiyot esa tarkibiy o‘zgarishlar va tashqi shoklarga duch kelgan. Ish haqi va ishsizlik o‘rtasidagi oddiy korrelyatsiya sababiy ta’sirni isbotlamaydi. Ish haqiga mehnat unumdorligi, tarmoq tarkibi, davlat sektori maoshlari, eng kam ish haqi qarorlari va migratsiya ta’sir qilishi mumkin; ishsizlikka esa demografik o‘sish, ish o‘rinlari yaratish va ishchi kuchi faolligi ta’sir ko‘rsatadi.

Ma’lumotlar va cheklovlar

Rasmiy o‘rtacha nominal ish haqi statistikasi hisoblangan ish haqini ifodalaydi va aholi daromadlarining barcha shakllarini qamrab olmaydi. U norasmiy daromadlar, o‘zini o‘zi band qilishdan tushadigan barcha tushumlar yoki uy xo‘jaliklarining boshqa daromadlari bilan aynan bir xil ko‘rsatkich emas. Ishsizlik darajasi esa rasmiy metodologiya asosida hisoblanadi; xalqaro taqqoslashda metodologik farqlar bo‘lishi mumkin.

2025-yil ko‘rsatkichlari SIAT bazasida mavjud bo‘lgan yillik ma’lumotlar sifatida qo‘llandi. Statistik bazalar qayta ko‘rib chiqilishi mumkinligi sababli, maqoladan ilmiy ishda foydalanishdan oldin havolalardagi eng so‘nggi jadval va metama’lumotlarni tekshirish tavsiya etiladi.

NATIJALAR

O‘zbekistonda ish haqi va ishsizlik dinamikasi

1-jadvalda 2017–2025-yillar bo‘yicha o‘rtacha oylik nominal ish haqi, ishsizlik darajasi va iste’mol narxlari indeksining yillik o‘zgarishi jamlangan. Ish haqi qiymatlari SIATdagi so‘m ko‘rsatkichlaridan foydalanib mln so‘mda yaxlitlandi. Inflyatsiya ustunidagi qiymatlar iste’mol narxlari indeksining oldingi yil dekabriga nisbatan o‘zgarishidir; ular inflyatsiyaning yillik ko‘rsatkichi sifatida talqin qilinadi.

Yil	O‘rtacha oylik ish haqi, mln so‘m	Ishsizlik, %	Inflyatsiya, %	Nominal ish haqi o‘sishi, %	Taxminiy real o‘sish, %
2017	1.25	5.8%	14.4%	—	—
2018	1.54	9.3%	14.3%	23.3%	9.0%
2019	1.95	9.0%	15.2%	26.2%	11.0%
2020	2.23	10.5%	11.1%	14.4%	3.3%
2021	2.66	9.6%	10.0%	19.5%	9.5%
2022	3.20	8.9%	12.3%	20.4%	8.1%
2023	3.80	6.8%	8.8%	18.6%	9.8%
2024	4.40	5.5%	9.8%	15.9%	6.1%
2025	5.18	4.8%	7.3%	17.6%	10.3%

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi SIAT ma’lumotlari. Ish haqi o‘sishi va taxminiy real o‘sish muallif hisob-kitobi. 2017-yil uchun oldingi yil qatori ushbu jadvalda berilmagani sababli o‘sish ko‘rsatkichlari hisoblanmadi.

Jadvaldan ko‘rinadiki, o‘rtacha oylik nominal ish haqi 2017-yildagi 1,25 mln so‘mdan 2025-yilda 5,18 mln so‘mga yetgan. Demak, nominal ko‘rsatkich qariyb 4,1 baravar oshgan. Shu bilan birga, ishsizlik darajasi 2017-yildagi 5,8 foizdan 2020-yilda 10,5 foizgacha ko‘tarilgan, keyingi yillarda esa izchil pasayib, 2025-yilda 4,8 foizni tashkil etgan.

2020-yilda pandemiya va iqtisodiy cheklovlar mehnat bozoriga salbiy ta’sir ko‘rsatgan davr sifatida ajralib turadi: ishsizlik eng yuqori nuqtaga chiqqan bo‘lsa-da, nominal ish haqi o‘sishda davom etgan. Bu holat Fillips egri chizig‘iga oddiy tarzda qaralganda qarama-qarshilikdek ko‘rinishi mumkin. Biroq ish haqi ko‘rsatkichi nominal bo‘lib, inflyatsiya, ish o‘rinlari tarkibi va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralarini hisobga olmasdan talqin qilinmasligi kerak.

Ish haqi o‘sishi va narxlar dinamikasi

Nominal ish haqining ko‘tarilishi xodimlarning xarid qobiliyati ham shu darajada ortganini anglatmaydi. Agar narxlar ham tez oshsa, daromadning real qiymati sekinroq o‘sishi yoki ayrim davrlarda kamayishi mumkin. Shu sababli jadvalda nominal ish haqi o‘sishi inflyatsiya bilan qiyoslandi. Hisoblangan taxminiy real o‘sish nominal o‘sishdan inflyatsiyani ayirish yo‘li bilan olingan va aniq deflyatsiya qilingan indeks o‘rnini bosmaydi.

Asosiy yillar bo‘yicha taqqoslash

Yil	Ishsizlik, %	Nominal ish haqi o‘sishi, %	Inflyatsiya, %	Qisqa izoh
2018	9,3	23,2	14,3	Ishsizlik ko‘tarilgan, nominal ish haqi tez o‘sgan.
2019	9,0	26,2	15,2	Nominal ish haqi o‘sishi kuchli, inflyatsiya ham yuqori.
2020	10,5	14,4	11,1	Ishsizlik cho‘qqiga chiqqan; nominal ish haqi o‘sishi sekinlashgan.
2021	9,6	19,5	10,0	Mehnat bozori tiklanishi bilan ishsizlik pasaygan.
2022	8,9	20,4	12,3	Nominal ish haqi tez o‘sgan, inflyatsiya ham tezlashgan.
2023	6,8	18,6	8,8	Ishsizlik pasaygan va inflyatsiya sekinlashgan.
2024	5,5	15,9	9,8	Ishsizlik kamayishda davom etgan, ish haqi o‘sishi sekinroq.
2025	4,8	17,6	7,3	Ishsizlik pastroq darajaga tushgan; nominal ish haqi o‘sishi tiklangan.

Manba: SIAT rasmiy ko‘rsatkichlari asosida muallif hisob-kitobi. Ish haqi o‘sish sur’atlari jadvaldagi yaxlitlangan nominal ish haqi qatoridan hisoblangan.

2018–2020-yillarda ishsizlikning ko‘tarilishi ish haqi o‘sishining darhol to‘xtashiga olib kelmagan. Bu holat ish haqi shartnomalari, davlat sektori qarorlari,

minimal ish haqi siyosati, inflyatsion kutilmalar va tarmoqlar bo‘yicha ish haqi tarkibi kabi omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. 2021–2025-yillarda esa ishsizlik darajasi pasaygan holda nominal ish haqi o‘sishda davom etgan. Bu davrda mehnat bozoridagi talabning kuchayishi, iqtisodiy faollikning tiklanishi va ish beruvchilarning xodimlar uchun raqobati muhim rol o‘ynagan bo‘lishi mumkin.

2022-yilda nominal ish haqi o‘sishi 20 foizdan yuqori bo‘lgan, biroq inflyatsiya ham 12,3 foizni tashkil etgan. 2024-yilda inflyatsiya 9,8 foizga yetgan bo‘lsa, 2025-yilda 7,3 foizgacha sekinlashgan. Bu o‘zgarishlar ish haqi siyosatini faqat nominal oshirishga emas, balki xarid qobiliyatini saqlashga yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi.

Fillips egri chizig‘i nuqtayi nazaridan talqin

Klassik qisqa muddatli Fillips egri chizig‘i ishsizlik pasayganda ish haqi o‘sish bosimi kuchayishini taxmin qiladi. O‘zbekistonning 2021–2025-yillardagi ma’lumotlari ushbu mexanizmga qisman mos keladi: ishsizlik 9,6 foizdan 4,8 foizga pasaygan, nominal ish haqi esa 2,66 mln so‘mdan 5,18 mln so‘mga ko‘tarilgan. Ammo ish haqining o‘sishi birgina ishsizlik kamayishi bilan izohlanmaydi, chunki ayni vaqtda iqtisodiy o‘sish, inflyatsiya, tarkibiy o‘zgarishlar va davlat qarorlari ham ta’sir qilgan.

Agar faqat ishsizlik va nominal ish haqi o‘rtasidagi teskari bog‘liqlikni tekshirish maqsad qilinsa, ish haqi o‘sish sur’ati daraja ko‘rsatkichidan ko‘ra mazmunliroq bo‘lishi mumkin. Biroq to‘qqizta yillik kuzatuvdan qat’iy ekonometrik xulosa chiqarish xavfli. To‘liq tahlil uchun choraklik yoki oylik ma’lumotlar, mehnat unumdorligi, YaIM o‘sishi, inflyatsion kutilmalar va tarmoq tarkibi kabi nazorat o‘zgaruvchilari talab etiladi.

MUHOKAMA

O‘zbekiston bo‘yicha kuzatilgan tendensiyalar Fillips egri chizig‘ining oddiy shaklidan ko‘ra murakkabroq manzarani ko‘rsatadi. Birinchidan, nominal ish haqi deyarli har yili o‘sib borgan, hatto ishsizlik yuqori bo‘lgan davrda ham. Ikkinchidan, 2021-yildan keyin ishsizlik pasayishi bilan ish haqi o‘sishi davom etgan. Uchinchidan, inflyatsiya ish haqi o‘sishining real natijasini sezilarli darajada o‘zgartirgan. Shu sababli maqola ma’lumotlari ish haqi va ishsizlik o‘rtasida oddiy, barqaror va bir omilli bog‘liqlik mavjudligini tasdiqlamaydi.

O‘zbekiston mehnat bozorining tarkibiy xususiyatlari

O‘zbekiston mehnat bozorida yoshlar ulushi, hududlar o‘rtasidagi ish o‘rinlari farqi, ichki va tashqi mehnat migratsiyasi, norasmiy bandlik va malakalar nomutanosibligi muhim ahamiyatga ega. Ishsizlikning umumiy darajasi pasayishi barcha hududlarda yoki barcha yosh guruhlarida imkoniyatlar teng yaxshilanganini anglatmaydi. Ayrim sohalarda bo‘sh ish o‘rinlari ko‘p bo‘lishi, lekin talab qilinadigan malakaga ega xodimlar yetishmasligi mumkin. Bunday sharoitda ish haqi umumiy iqtisodiyotdan tezroq o‘sishi mumkin bo‘lgan tarmoqlar mavjud bo‘ladi.

Tarmoq tarkibi ham o‘rtacha ish haqiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, moliya, axborot-kommunikatsiya yoki transport kabi yuqoriroq haq to‘lanadigan tarmoqlarning iqtisodiyotdagi ulushi oshsa, hatto har bir tarmoqdagi ish haqi o‘zgarishi cheklangan bo‘lsa ham, mamlakat bo‘yicha o‘rtacha ko‘rsatkich ko‘tarilishi mumkin. Shu bois umumiy o‘rtacha ish haqini tarmoq va hudud kesimida ham tahlil qilish zarur.

Inflyatsiya va real ish haqi

Fillips egri chizig‘i ko‘pincha narxlar inflyatsiyasiga e’tibor qaratadi, biroq ish haqi mavzusida real ish haqi alohida ahamiyatga ega. Nominal ish haqi shartnomada ko‘rsatilgan yoki hisoblangan pul miqdori bo‘lsa, real ish haqi ushbu pulga sotib olish mumkin bo‘lgan tovar va xizmatlar hajmini aks ettiradi. Inflyatsiya

yuqori bo‘lsa, nominal ish haqi o‘sishining katta qismi narxlarning ko‘tarilishi bilan qoplanishi mumkin.

2025-yilda iste’mol narxlari indeksining yillik o‘zgarishi 7,3 foiz bo‘lgan, nominal ish haqi esa oldingi yilga nisbatan taxminan 17,6 foiz o‘sgan. Soddalashtirilgan hisobda bu real ish haqi o‘sishi ijobiy bo‘lganini ko‘rsatadi. Biroq bu o‘rtacha ko‘rsatkichdir: turli uy xo‘jaliklarining iste’mol savati farq qilgani uchun ularning shaxsiy inflyatsiyasi umumiy CPI ko‘rsatkichidan farq qilishi mumkin.

Sabab-oqibat va statistik cheklovlar

Ish haqi oshgani uchun ishsizlik kamaydi yoki ishsizlik kamaygani uchun ish haqi oshdi, degan xulosani faqat ikki qatorning birga o‘zgarishiga asoslanib chiqarib bo‘lmaydi. Iqtisodiy o‘sish bir vaqtning o‘zida yangi ish o‘rinlari yaratishi va ish haqini oshirishi mumkin. Xuddi shuningdek, inflyatsiya xodimlarning yuqoriroq nominal maosh talab qilishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bu teskari sababiylik muammosi deb ataladi.

Shuningdek, 2017–2025-yillar davrida pandemiya, tashqi bozor shoklari, tarkibiy islohotlar va mehnat bozori institutlaridagi o‘zgarishlar sodir bo‘lgan. Bunday o‘zgarishlar statistik munosabatni bir xil holatda saqlamasligi mumkin. Kelgusidagi tadqiqotda real ish haqi o‘sishi yoki ish haqi inflyatsiyasi bilan ishsizlik o‘rtasidagi munosabatni kvartal ma’lumotlari yordamida baholash, kechikkan qiymatlarni va tarkibiy uzilishlarni hisobga olish maqsadga muvofiq.

AMALIY TAHLIL VA SIYOSIY TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari ish haqi, bandlik va narxlar siyosatini bir-biridan ajratmasdan, o‘zaro bog‘liq holda yuritish zarurligini ko‘rsatadi. Ish haqi o‘sishi mehnat unumdorligi va ishlab chiqarish natijalari bilan mustahkamlanmasa, korxonalar xarajatlariga bosim kuchayishi mumkin. Boshqa tomondan, ish haqi uzoq vaqt davomida narxlardan sekin o‘ssa, xodimlarning real daromadlari va iste’mol imkoniyatlari qisqaradi. Shu sababli muvozanatli yondashuv zarur.

Mehnat unumdorligini oshirish

Birinchi tavsiya — ish haqi o‘sishini mehnat unumdorligi bilan uyg‘unlashtirish. Kasbiy ta’lim, qayta tayyorlash, raqamli ko‘nikmalar, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va korxonalarda samaradorlikni oshirish ish haqi o‘sishini iqtisodiy jihatdan barqarorroq qiladi. Ish unumdorligi yuqorilaganda korxonalar xodimlarga yuqoriroq maosh to‘lash imkoniga ega bo‘ladi, bu esa xarajatlar oshishining narxlarga to‘liq ko‘chishini kamaytirishi mumkin.

Faol bandlik siyosati

Ikkinchi tavsiya — ishsizlik darajasini pasaytirish bilan birga ish o‘rinlarining sifatiga e’tibor berish. Yoshlar va birinchi marta mehnat bozoriga kirayotganlar uchun amaliyot, kasbga yo‘naltirish, dual ta’lim va ish beruvchilar bilan hamkorlikni kengaytirish lozim. Hududiy bandlik dasturlari mahalliy iqtisodiy ixtisoslashuvga mos tuzilishi kerak. Ish o‘rinlari yaratish bo‘yicha ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda rasmiy bandlik, ish davomiyligi, mehnat sharoiti va ish haqining real qiymati ham kuzatib borilishi zarur.

Inflyatsiya kutilmalarini boshqarish

Uchinchi tavsiya — inflyatsiyani barqaror pasaytirish va aholi hamda biznesning kutilmalarini yaxshilash. Narxlar tez o‘zgarsa, xodimlar kelajakdagi inflyatsiyani hisobga olib yuqoriroq nominal ish haqi talab qiladi, korxonalar esa kutilayotgan xarajatlarni narxlarga kiritishi mumkin. Markaziy bankning tushunarli

kommunikatsiyasi, fiskal siyosatning izchilligi va raqobatni kuchaytirish narxlar barqarorligiga ko‘maklashadi.

Statistik kuzatuvlarni kengaytirish

To‘rtinchi tavsiya — mehnat bozori bo‘yicha ochiq ma’lumotlarni muntazam va batafsil e’lon qilish. O‘rtacha ish haqidan tashqari median ish haqi, ish haqi taqsimoti, tarmoq va hudud bo‘yicha real ish haqi, norasmiy bandlik, bo‘sh ish o‘rinlari, ishchi kuchi faolligi hamda yoshlar ishsizligi kabi ko‘rsatkichlar muhim. Median ish haqi daromadlarning o‘rtacha qiymatga nisbatan qanday taqsimlanganini yaxshiroq ko‘rsatishi mumkin.

Fillips egri chizig‘ini siyosatda qo‘llash

Fillips egri chizig‘i siyosat uchun yagona qaror qoidasi bo‘lmasligi kerak. Ishsizlikning pasayishi avtomatik ravishda inflyatsiya kuchayadi, degani emas; inflyatsiya esa faqat mehnat bozorining qizishi bilan izohlanmaydi. Siyosiy qarorlar qabul qilishda talab va taklif shoklari, valyuta kursi, import narxlari, ish haqi kutilmalari, unumdorlik va mehnat bozorining tarkibiy holati birgalikda tahlil qilinishi lozim.

TADQIQOT NATIJALARINING UMUMLASHTIRILGAN TAHLILI

Tahlilning birinchi muhim natijasi — 2017–2025-yillarda o‘rtacha nominal ish haqi uzluksiz o‘sish tendensiyasini ko‘rsatganidir. Bu ko‘rsatkich puldagi maosh miqdori ko‘payganini bildiradi, biroq uning ortida real unumdorlik o‘sishi, inflyatsion kompensatsiya va tarmoq tarkibidagi siljishlar turishi mumkin. Shuning uchun nominal ish haqi o‘sishini mehnat bozori farovonligining yagona mezoni sifatida qo‘llash to‘g‘ri emas.

Ikkinchi natija — ishsizlik darajasi 2020-yilda 10,5 foizga yetganidan so‘ng pasayib, 2025-yilda 4,8 foizga tushganidir. Bu ijobiy dinamika bandlik sharoitlari yaxshilanganini ko‘rsatishi mumkin. Shunga qaramay, umumiy ishsizlik ko‘rsatkichi ish topish sifati, maoshning yetarliligi, ish soatlarining barqarorligi yoki

norasmiy bandlikni to‘liq ifodalamaydi. Bandlik siyosatining samaradorligi bir nechta ko‘rsatkich orqali baholanishi kerak.

Uchinchi natija — inflyatsiya darajasi ish haqi o‘sishining real natijasini sezilarli darajada o‘zgartirishi. 2022-yilda inflyatsiyaning 12,3 foiz bo‘lishi nominal ish haqi o‘sishining bir qismini kamaytirgan. 2025-yilda inflyatsiya 7,3 foizga pasaygan sharoitda nominal ish haqi o‘sishi yuqoriroq bo‘lgani sababli, soddalashtirilgan hisob real daromad o‘sishi ijobiy bo‘lganini ko‘rsatadi. Bu natija umumiy CPI va o‘rtacha nominal ish haqiga asoslanganligi sababli, alohida uy xo‘jaliklari tajribasini aynan aks ettirmasligi mumkin.

To‘rtinchi natija — ma’lumotlar Fillips egri chizig‘ining qisqa muddatli mexanizmini ayrim yillarda tushuntirishga yordam bersa-da, O‘zbekiston uchun qat’iy teskari munosabatni isbotlamaydi. Ayniqsa, 2018–2020-yillarda ishsizlik oshgan paytda ham ish haqi o‘sishda davom etgani klassik modelga qo‘shimcha omillarni kiritish zarurligini ko‘rsatadi. 2021–2025-yillarda ishsizlik pasayishi va ish haqining ko‘tarilishi esa mehnat bozori tiklanishi bilan mos keladi, ammo sababiy ta’sirni alohida aniqlash talab etiladi.

Kelgusi tadqiqot yo‘nalishlari

Kelgusidagi empirik tadqiqotda kamida uchta yo‘nalishni rivojlantirish mumkin. Birinchisi, choraklik ma’lumotlar yordamida ish haqi o‘sishi, ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi qisqa muddatli dinamikani baholash. Ikkinchisi, ish haqi va ishsizlikka ta’sir qiluvchi YaIM o‘sishi, mehnat unumdorligi, valyuta kursi va foiz stavkalarini nazorat o‘zgaruvchilari sifatida kiritish. Uchinchisi, hududlar yoki tarmoqlar bo‘yicha panel ma’lumotlaridan foydalanib, umumiy mamlakat ko‘rsatkichlari yashirib qo‘yishi mumkin bo‘lgan farqlarni aniqlash.

Bunday yondashuv Fillips egri chizig‘ining O‘zbekiston iqtisodiyotida qanchalik barqaror ekanini, inflyatsion kutilmalar rolini va mehnat bozori tarangligining ish haqi o‘sishiga ta’sirini aniqroq baholash imkonini beradi. Natijada

nazariy modelni amaliy siyosatga qo‘llashda ehtiyotkorlik va dalillarga asoslangan yondashuv kuchayadi.

XULOSA

Ushbu maqolada ish haqi va ishsizlik darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlik Fillips egri chizig‘i nazariyasi asosida O‘zbekistonning 2017–2025-yillardagi rasmiy statistik ma’lumotlari yordamida tahlil qilindi. Natijalar mamlakatda o‘rtacha oylik nominal ish haqi sezilarli darajada oshganini, ishsizlik darajasi esa 2020-yildagi yuqori nuqtadan keyin pasayganini ko‘rsatdi. 2025-yilda o‘rtacha nominal oylik ish haqi 5,18 mln so‘m, ishsizlik darajasi 4,8 foizni tashkil etgan.

Tahlil Fillips egri chizig‘ining asosiy g‘oyasi — mehnat bozori taranglashganda ish haqi bosimi kuchayishi mumkinligi — O‘zbekiston sharoitida muhim tushuntiruvchi omillardan biri ekanini ko‘rsatadi. Biroq rasmiy yillik ma’lumotlar ish haqi va ishsizlik o‘rtasida har doim ham oddiy teskari munosabat bo‘lishini tasdiqlamaydi. Masalan, 2018–2020-yillarda ishsizlik yuqorilagan paytda ham nominal ish haqi o‘sishda davom etgan. Bu holat ish haqi shartnomalari, inflyatsion kutilmalar, davlat siyosati, tarmoq tarkibi va iqtisodiy shoklar kabi omillarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Ish haqining nominal o‘sishini real daromad bilan tenglashtirish mumkin emas. Inflyatsiya aholi xarid qobiliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli mehnat bozori natijalarini baholashda nominal ish haqi, real ish haqi, inflyatsiya, ishsizlik va mehnat unumdorligi birgalikda ko‘rib chiqilishi kerak. 2025-yilda inflyatsiya pasaygani va nominal ish haqi o‘sishi davom etgani soddalashtirilgan hisobda real ish haqi yaxshilanganiga ishora qiladi, lekin alohida guruhlar holatini baholash uchun batafsilroq ma’lumot zarur.

Umumiy xulosa shuki, Fillips egri chizig‘i O‘zbekiston mehnat bozorini tahlil qilishda foydali nazariy vosita bo‘lsa-da, uni yagona va qat’iy qonun sifatida qabul qilish mumkin emas. Bandlikni kengaytirish, ish haqi o‘sishini unumdorlik bilan bog‘lash, inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirish va statistik ma’lumotlarni

batafsilroq e’lon qilish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlari bo‘lishi lozim. Kelgusida yuqori chastotali ma’lumotlar va ko‘p omilli ekonometrik modellardan foydalanish Fillips egri chizig‘ining mamlakat sharoitidagi xususiyatlarini yanada ishonchli baholashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA RASMIY MANBALAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ishsizlik darajasi — SIAT rasmiy statistik ma’lumotlar bazasi. https://siat.stat.uz/data/1875/ (murojaat sanasi: 21.10.2026).

2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘rtacha hisoblangan oylik ish haqi (yillik) — SIAT. https://siat.stat.uz/data/500/ (murojaat sanasi: 21.10.2026).

3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Iste’mol narxlari indeksining yillik dinamikasi, oldingi yil dekabriga nisbatan — SIAT. https://siat.stat.uz/data/3003/ (murojaat sanasi: 21.10.2026).

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Mehnat bozori: ish haqi va bandlik bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlar. https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/labor-market-2 (murojaat sanasi: 21.10.2026).

5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha o‘rtacha oylik nominal hisoblangan ish haqi (yillik) — SIAT. https://siat.stat.uz/data/464/ (murojaat sanasi: 21.10.2026).

6. Phillips, A. W. (1958). The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861–1957. Economica, 25(100), 283–299.

7. Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. American Economic Review, 58(1), 1–17.

8. Phelps, E. S. (1967). Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment over Time. Economica, 34(135), 254–281.

9. Samuelson, P. A., & Solow, R. M. (1960). Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy. American Economic Review, 50(2), 177–194.